



**Олег Рафальський,  
член-кореспондент НАПН України,  
директор Інституту політичних і етнона-  
ціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса  
НАН України**

Дякую, Ганно Аркадіївно, за надану можливість виступити перед таким шанованим товариством! Це для мене велика честь брати участь у такому представницькому Круглому столі. Проблема, яку ми сьогодні обговорюємо, дуже актуальна, про що вже сьогодні говорилося. Хочу звернути увагу присутніх на те, що останній російський «гумконвой»,

який прийшов на Донбас, містив (окрім зброї, окрім боєприпасів, предметів гігієни та інших речей, потрібних бойовикам на фронті) навчальну літературу. У великій кількості були ввезені на територію України російські підручники для шкіл. В такий спосіб Росія дає нам зрозуміти, що проблема завоювання територій, проблема завоювання якихось об'єктів інфраструктури і таке інше — відходить на друге місце. На перше місце виходить боротьба за умі і навіть душі людей, які живуть на цій території. Факти показують, що привозять не детективи, не якусь там белетристику, не романи різні, а привозять саме навчальну літературу, особливо для молодшої школи. Це свідчить про те, що російські стратеги думають, якою буде ця територія через деякий час. Ми знаємо, що іноді простіше завоювати територію чи захопити якийсь об'єкт, аніж знищити патріотично налаштованих людей, які свідомі своєї позиції; людей, які готові боротися і за власне Я, і за свою державу. Тому ми спостерігаємо ось такі далекоглядні і стратегічно продумані речі. У зв'язку з цим, завдання нашого Круглого столу, який прагне виробити рекомендації (в тому числі не тільки, мабуть, для влади, але і для самих науковців та суспільства), ще більше актуалізуються. Ми повинні чітко розуміти, що нам треба робити ось в таких (здавалось би, на перший погляд, простих, але водночас — непростих) дуже загрозливих умовах. Відтак, проведення нашого Круглого столу є дуже своєчасним.

Скажу вам так, що в Академії наук ведеться системна робота у цьому напрямі. Як казав уже Віце-президент Академії наук, Сергій Іванович Пирожков, ми готуємо відповідні наукові дослідження, ми вийшли на рівень щорічних національних доповідей, що стосуються проблем Донбасу. Зокрема, наш Інститут бере серйозну участь у таких проектах. Одну із дотичних до проблеми праць я хочу зараз продемонструвати колегам, називається вона «Донбас в етнополітичному вимірі». Багато хто, мабуть, бачив цю книгу. Як не

парадоксально, але ця книжка задумувалася і починалася робота над нею в 2010-му році, коли, як кажуть, ніхто не думав, які лихі часи на нас чекають. Закінчуючи роботу над цією працею, ми дійшли висновку, що існують певні об'єктивні й суб'єктивні передумови для того, щоб ця територія відчувала себе якоюсь своєрідною; як показала ситуація, трапилося те, що трапилося. Звичайно, причиною цього є і певні серйозні прорахунки влади. Зокрема, я не беру конкретний історичний період, я беру всі 25 років української незалежності, тому що всі ці роки ніхто серйозної уваги цьому регіону не приділяв. Більше того, ми гордилися його промисловим виробництвом; ми гордилися його робітничим класом; врешті-решт, ми дожились до того, що почали гордитися олігархами, яких там було більше, аніж у всій нашій державі. Виявилось, що ці олігархи живуть за законами «Капіталу» Маркса, а капітал (за твердженням Маркса) є, так би мовити, інтернаціональним по своїй суті. Олігархів ідентичність місцевого населення (донецька вона, проросійська чи українська) абсолютно не цікавить, тому що вони мають іншу мету. У них на першому плані стоїть власний надприбуток. І, врешті-решт, ми отримали депресивний регіон з керованим населенням. Повірте мені, населення, кероване не якимись там інформативно-маніпулятивними спецтехнологіями, а кероване на рівні матеріальних мотивацій, біологічного якогось існування. Люди «за шматок хліба» вимушені були під час виборів голосувати за ті політичні сили, які їм цей хліб (я не кажу навіть гарантували) — обіцяли. Тому то ми і отримали ось таку своєрідну ситуацію промислового регіону з відсталою економікою. Олігархи, замість того, щоб вкладати в переобладнання й модернізацію підприємств, купували чергові «мерседеси», яхти, літаки і таке інше. Все те, що могло належати жителям Донбасу, вивозилося за межі цієї території, навіть за межі України. Тому й трапилося так, що той з політиків, хто щось більше пообіцяв (в режимі, так би мовити, того, що люди були готові

## Круглий стіл

це сприйняти) — завжди міг отримати якісь дивіденди, і в першу чергу — політичні. Так, мабуть, трапилося і цього разу. Крім тих причин, про які ми тут говоримо і які привели до даної ситуації, є й інші — певний, доволі великий набір. Я не буду їх всі називати за браком часу, але скажу так: це причини, які вивели нас на цей конфлікт. Я, працюючи в одній державній установі, колись вжив термін — навіть не «війна», а «конфлікт», проте Міністерство закордонних справ мене дуже суттєво поправило. Довелося навіть в Указі Президента назву посади Ірини Геращенко, яка є уповноваженою з врегулювання, виправляти: з «конфлікту» на «ситуацію». І як же ми можемо, так би мовити, вести якусь радикальну успішну боротьбу проти відвертого ворога, визнаючи це збройне вторгнення не «війною», і навіть не «конфліктом», а — «ситуацією» (як це, врешті-решт, називає і сьогодні чинна влада). Ось такі непослідовні кроки влади, які розмивають саму сутність військового протистояння. Я розумію, що на неї тиск був зовнішній, що десь-хтось-щось підказував (як то кажуть, про всяк випадок); мовляв — не треба радикалізувати ситуацію. Але якби ми вчасно називали речі своїми іменами, то, можливо, і рішення були б і по Кри-

му, і по Донбасу іншими. На ці дві проблеми — Донбасу і Криму, — я абсолютно згоден, треба дивитися комплексно, тому що вони дають можливість нам винести певні уроки. Ми маємо бути свідомими українцями-патріотами, а не імітувати патріотизм. Патріотизм не в голослівних гаслах, а в тому, щоб вчитися обстоювати національні інтереси, вчитися на помилках інших. Тому я закликаю присутніх працювати над цими проблемами. Науковці нашого Інституту працюють і продовжують цю роботу активно. Ми готові брати участь у наукових проектах ІМФЕ і запрошуємо до участі у наших. Ясно, що під егідою керівництва Національної академії наук.

Я вам скажу ще одне: ось такі парадоксальні висновки напрошуються з усього того, в чому ми живемо останні рік чи півтора. Україна отримала за цей період небувалий сплеск патріотизму. Те, чого ми не мали раніше; те, що ми прагнули стимулювати різними способами, але раніше не вдавалося. Саме ось ці трагічні виклики, підкреслюю — трагічні події, дали нам небувалий сплеск патріотизму. Про це нам сьогодні розповідала Ірина Пономарьова, що мешканці самі дивуються, чому ось так сталося, що і греки, і російськомовне населення Маріуполя враз стали



патріотами України, стали на її захист. Ми отримали унаслідок цих військових вторгнень процес стимулювання подальшого державотворення, адже у нас він ще не завершений повністю. Ми до цього часу ще чітко не знаємо, де у нас кордон з Білорусією. А це — майже дві тисячі кілометрів. Зараз держава займається цим питанням після згаданих трагічних подій. Вже й Лукашенко погодився на демаркацію. Я розумію, що і затрати будемо нести, але будемо мати кордон з Білорусією.

Далі. Ми внаслідок цих трагічних подій отримали найкращу (чи одну з кращих по духу) армій в Європі, одну з самих боєздатних. Я не беру до уваги проблеми військового оснащення, бо є щодо цього багато питань; але якраз ці події підтягнули багато проектів, пов'язаних з військово-промисловим комплексом. Зокрема, Академія наук підтримала ті напрацювання академічних інститутів, які, здавалося, ще недавно зовсім не були потрібними. Вони були розроблені науковцями Академії на високому рівні, але не були затребувані й реалізовані владою. Лише зараз вони отримують свою реалізацію.

Ми отримали реальне визнання і дипломатичну підтримку нашої держави у всьому світі. Повірте, це не на папері, це вже реальні речі. Я ще раз дякую організаторам, і переконаний — нам є до чого тут долучитися і над чим спільно працювати.

**Ганна Скрипник:** Спасибі, Олеже Олексійовичу! Шановні колеги, я думаю, що дуже слушні акценти зробив Олег Олексійович щодо напрацювань Національної академії наук, і передусім для військової сфери. На жаль, широкий загал суспільства не поінформований про численні унікальні винаходи і розробки інститутів природничо-технічного профілю Національної академії наук. Ці винаходи цікаві і Японії, і Європі, і Америці; не було тільки відповідного інтересу з боку українських державних відомств. Наша ж армія залишалася неналежно озброєною. Я думаю, що добре було б запросити на одне

з засідань Президії Національної академії наук очільників силових відомств, щоб вони познайомилися з досягненнями українських науковців в царині хоча б техніки і сучасних технологій, надтвердих матеріалів тощо. Думаю, що вони чимало змогли б запобігти для модернізації й технічного переоснащення нашої армії.

Шановне товариство, дозвольте надати слово кандидату економічних наук, провідному науковому співробітнику сектору соціальних ризиків у сфері зайнятості населення Інституту демографії та соціальних досліджень Ірині Новак.